

TÜRK YARGI ÖRGÜTÜ VE MEDENÎ YARGI TEŞKİLATI

Prof. Dr. Süha TANRIVER

Doç. Dr. Emel HANAĞASI

©Bu doküman eğitim amacıyla hazırlanmış ve öğrenciye verilmiştir.

İzinsiz çoğaltılması ve satılması halinde gerekli cezaî ve hukukî yollara başvurulacaktır.

YARGI FONKSİYONU

Anayasamız, *kuvvetler ayrılığı ilkesini* benimsemiştir:

◆ **YASAMA FONKSİYONU:** Genel ve soyut norm koyma, değiştirme ve kaldırma faaliyeti olup, Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisince yerine getirilir (**Anayasa m.7**).

◆ **YÜRÜTME FONKSİYONU:** Genel ve soyut normların belli kişi ve durumlara uygulanması faaliyeti olup, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulunca yerine getirilir (**Anayasa m.8**).

◆ **YARGI FONKSİYONU:** Genel, soyut, objektif hukuk kurallarının bağımsız ve tarafsız yargı organları (mahkemeler) tarafından, yargısal usullere uyularak, somut bir olaya veya ilişkiye uygulanması faaliyeti olup, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce yerine getirilir (**Anayasa m. 9**).

ORGANİK ANLAMDA YARGI FONKSİYONU

Bu tanımlamanın ölçütü, ***faaliyette bulunan makamdır.*** Buna göre, yargı organlarının (bağımsız mahkemelerin) her türlü faaliyeti yargısaldır. Oysa mahkemelerin bütün faaliyetleri yargısal bir nitelik taşımaz; onların kalem işlerinin yürütülmesi ve personelin yönetimi gibi idari nitelikli faaliyetleri de vardır.

MADDÎ ANLAMDA YARGI FONKSİYONU

Bu fonksiyonların ifasında başvurulan işlemlerin hukukî mahiyetine, içeriğine dayandırmaktadır. Bu ölçüt dikkate alındığında, yargı fonksiyonu, ***hukukî uyuşmazlıkları ve hukuka aykırılık iddialarını çözümlleyen ve karara bağlayan bir devlet fonksiyonudur.***

Yargı fonksiyonu, yargı organlarının, hukukî uyumsuzlukları ve hukuka aykırılık iddialarını, yargısal usuller uygulayarak, kesin olarak çözme ve karara bağlama fonksiyonudur.

ORGANİK ÖLÇÜT + BİÇİMSEL ÖLÇÜT + MADDİ ÖLÇÜT

Yargı fonksiyonu, yargı organlarının (bağımsız mahkemelerin), yargısal usuller uygulamak suretiyle soyut, genel, objektif bir hukuk kuralını somut bir olaya ya da ilişkiye uygulama fonksiyonudur.

YARGI FONKSİYONUNUN AMACI

Yargı fonksiyonunun amacı, **hukuk düzeninin gerçekleştirilmesi ve korunmasıdır.**

Bu çerçevede, yargı fonksiyonunun, **hukuksal korunma ve yargısal denetim** biçimlerinde belirlenen, birbirini tamamlayan ve birbirine bağlı iki boyutu vardır. Bunlardan ilki, **bireysel hakların gerçekleştirilmesini**, ikincisi ise, **hukuk düzeninin korunmasını** sağlamaya yönelmiştir.

YARGI FONKSİYONUN DEVLETİN DİĞER FONKSİYONLARI İLE İLİŞKİSİ

Yargı yetkisi, Türk Milleti adına *bağımsız mahkemelerce* kullanılır (**Anayasa m. 9**). Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasa'ya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanî kanaatlerine göre hüküm verirler (**Anayasa m. 138, I; HSK m. 4, II**).

HUKUKUMUZDA HÂKİMLERİN (OBJEKTİF) BAĞIMSIZLIĞINI KORUMAK İÇİN KABUL EDİLMİŞ İLKELER

- Hiçbir organ, makam, mercii veya kişi, ***yargı yetkisinin kullanılmasında*** mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz (**Anayasa m. 138, II; HSK m. 4, I**).
- Görülmekte olan bir dava hakkında TBMM'nde ***yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili*** soru sorulamaz; görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz (**Anayasa m. 138, III**).
- Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir surette değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez (**Anayasa m. 138, IV**).

HUKUKUMUZDA HÂKİMLİK TEMİNATINA İLİŞKİN OLARAK KABUL EDİLMİŞ İLKELER

- Hâkimler azlonulamazlar (**Anayasa m. 139, I; HSK m. 44**).
- Hâkimler kendileri istemedikçe 65 yaşından önce emekliye sevk edilemezler (**Anayasa m. 139, I; m. 140, IV; HSK m 44**).
- Hâkimler, bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa, aylık ve ödeneklerden ve diğer özlük haklarından yoksun kılınamazlar (**Anayasa m. 139, I; HSK m. 44, 45**).
- Hâkim ve savcılarının nitelikleri, atanmaları, hakları ve ödevleri, aylık ve ödenekleri, meslekte ilerlemeleri, görevlerinin ve görev yerlerinin geçici veya sürekli olarak değiştirilmesi, haklarında disiplin kovuşturması açılması ve disiplin cezası verilmesi, görevleriyle ilgili veya görevleri sırasında işledikleri suçlarından dolayı soruşturma yapılması ve yargılanmalarına karar verilmesi, meslekten çıkarmayı gerektiren suçluluk veya yetersizlik halleri ve meslek içi eğitimleri ile diğer özlük işleri mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir (**Anayasa m. 140, III**).

HÂKİMLER VE SAVCILAR KURULU

Adlî ve idarî yargı hâkim ve savcılarının
mesleğe kabul edilme, atanma ve nakil,
geçici yetki verilmesi, yükseltilme ve
birinci sınıfa ayrılması, kadro dağıtılması,
meslekte kalmaları uygun görülmeyenler
hakkında karar verilmesi, disiplin cezası
uygulanması, görevden uzaklaştırılması
gibi bütün özlük işleri hakkında karar
verme yetkisi, **Hâkimler ve Savcılar
Kurulu** 'na aittir (**Anayasa m. 159, VIII;
HSYKK m. 4**).

KURULUN KURULUŞU

(Anayasa m. 159, II).

➤ Hâkimler ve Savcılar Kurulu **onüç** üyeden oluşur; **iki daire** halinde çalışır.

➤ Kurulun başkanı, **Adalet Bakanıdır. Adalet Bakanlığı Müsteşarı Kurul' un tabii üyesidir.**

	HSK Üyelerinin Geldiği Kaynaklar	Sayı
1.	Adalet Bakanı	1
2.	Adalet Bakanı Müsteşarı	1
3.	İlk derece adli yargı hâkim ve savcıları arasından (Cumhurbaşkanınca)	3
4.	İlk derece idari yargı hâkim ve savcıları arasından (Cumhurbaşkanınca)	1
5.	Yargıtay üyeleri arasından (TBMM tarafından)	3
6.	Danıştay üyeleri arasından (TBMM tarafından)	1
7.	Nitelikleri kanunda belirtilen yükseköğretim kurumlarının hukuk dallarında görev yapan öğretim üyeleri ile avukatlar arasından, (en az biri öğretim üyesi ve biri avukat olacak biçimde, TBMM tarafından)	3
	TOPLAM	13

- **Kurulun yönetimi ve temsili Kurul Başkanına (Adalet Bakanına) aittir.** Kurul Başkanı dairelerin çalışmalarına katılamaz.
- Kurul; **Başkanlık, Genel Kurul, daireler ve hizmet birimlerinden** oluşur.
- Kurulun hizmet birimleri, **Genel Sekreterlik ve Teftiş Kuruludur.**
- Genel Sekreter, **birinci sınıf hâkim ve savcılardan Kurulun teklif ettiği üç aday arasından Kurul Başkanı** tarafından atanır.
- Kurul müfettişleri ile Kurulda geçici veya sürekli olarak çalıştırılacak hâkim ve savcılarını, muvafakatlerini alarak atama yetkisi **Kurula** aittir.

KURULUN GÖREVLERİ

(Anayasa m. 159, VIII, IX)

- 1. Adalet Bakanlığının, bir mahkemenin kaldırılması veya yargı çevresinin değiştirilmesi konusundaki tekliflerini karara bağlamak.**
- 2. Hâkim ve savcılarla ilgili olarak;** mesleğe kabul etme, atama ve nakletme, geçici yetki verme, her türlü yükselme ve birinci sınıfa ayırma, kadro dağıtma, meslekte kalmaları uygun görülmeyenler hakkında karar verme, disiplin cezası verme, görevden uzaklaştırma işlemlerini yapmak.
- 3. Hâkim ve savcılarının görevlerini;** kanun, tüzük, yönetmelik ve genelgelere uygun olarak yapıp yapmadıklarını denetlemek; görevlerinden dolayı veya görevleri sırasında suç işleyip işlemediklerini, hâl ve eylemlerinin sıfat ve görevleri icaplarına uyup uymadığını araştırmak ve gerektiğinde haklarında inceleme ve soruşturma işlemlerini yürütmek.
- 4. Yargı yetkisinin kullanımına ilişkin hususlar hariç olmak üzere hâkimlerin idarî görevleri ile delilleri değerlendirme ve suçu nitelendirme yetkisi hariç olmak üzere savcılarının adlî görevlerine ilişkin konularda genelge düzenlemek**
- 5. Yargıtay ve Danıştaya üye seçmek.**
- 6. Anayasa ve kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirmek.**

MAHKEME KAVRAMI

Dar ve teknik anlamda mahkeme, devlet tarafından görevlendirilen ve adalet dağıtımı işiyle uğraşan (bağımsız, tarafsız, hâkimlik teminatına sahip) bir veya birden fazla hâkimden oluşmuş ve hukukî uyumsuzlukları, objektif hukuk kurallarına göre verdiği kararlar aracılığıyla kesin olarak çözmekle görevli yargılama yerlerini ifade eder (Anayasa m. 138 vd.).

Geniş anlamda mahkeme ise, yargı işlevini yerine getirmeyi üstlenmiş olan tüm kuruluşlardır. Bu çerçevede, görevi kapsamında olan konular hakkında hukuk kuralları çerçevesinde, belirlenmiş bir usulü izleyerek karar verme fonksiyonuna sahip kuruluşlar da geniş anlamda mahkeme olarak kabul edilir.

MAHKEMELERİN KURULUŞUNA İLİŞKİN İLKELER

➤ **Anayasa' nın 142. maddesine** göre, mahkemelerin kuruluşu, görevleri, yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir. Bu düzenleme, “**kanunî hâkim ilkesine**” atıf yapar. **Kanunî hâkim**, görev ve yetkisi kanunla belli edilmiş olan mahkemenin hâkimidir (**HMK m. 1**).

➤ **Tabii hâkim (doğal yargıç) ilkesi (AY m. 37, m.2, m. 36):** Yargılanacak olan uyuşmazlığın gerçekleşmesinden önce yürürlükte bulunan kanunlar aracılığıyla görevi ve yetkisi belirlenmiş olan mahkemenin hâkimine, **tabii hâkim** denir. Tabii hâkim ilkesini karakterize eden unsurlar “**öncedenlik**” ve “**kanunilik**” dir. Bu çerçevede, tabii hâkim ilkesine uygunluğun sağlanması için, kanunla mahkemenin görev ve yetkisinin belirlenmesi işleminin yargılanacak olan uyuşmazlığın gerçekleşmesinden önce yapılmış olması şarttır.

KURULUŞ VE ÇALIŞMA BİÇİMLERİNE GÖRE MAHKEMELER

Tek hâkimli mahkemeler

Yalnızca bir tek hâkimin görev yaptığı mahkemelerdir. Bu tek hâkim, o mahkemede açılan bütün davaları görür ve karara bağlar. Dava ile ilgili olarak mahkemece yapılması gereken bütün işlemler, o hâkim tarafından gerçekleştirilir. Bu mahkemelere örnek olarak sulh hukuk, asliye hukuk ve asliye ceza mahkemeleri gösterilebilir.

Çok hâkimli (toplu) mahkemeler

Birden çok hâkimin görev yaptığı mahkemelerdir. Bu mahkemelerde, mahkemenin üyesi konumunda bulunan hâkimlerin bütününden oluşan kurul davalara bakar. Yargılama, kurul tarafından yapılır ve yine hüküm mahkeme kurulunca verilir. Bu mahkemelere örnek olarak, asliye ticaret mahkemesi, ağır ceza mahkemeleri ve tüm yüksek mahkemeler gösterilebilir.

YARGI SİSTEMİNE İLİŞKİN DERECELENDİRMEDE BULUNDUKLARI YERE GÖRE MAHKEMELER

İlk derece mahkemeleri

Bir davayı ilk evrede gören ve karara bağlayan yargı yerleridir. İlk derece mahkemeleri uyuşmazlıkların maddi ve hukuki yönlerini inceleyen mahkemelerdir.

Sulh hukuk mahkemesi, asliye hukuk mahkemesi, aile mahkemesi, asliye ceza mahkemesi, idare ve vergi mahkemeleri ilk derece mahkemelerine örnek olarak verilebilir.

İkinci derece (istinaf) mahkemeleri

Konusu uyuşmazlığın maddi ve hukuki yönünün tekrar incelenmesi olan istinaf kanun yoluna başvuru mercileri olup, ilk derece mahkemeleri ile üst derece mahkemeleri arasında yer alan mahkemelerdir. Bu mahkemeler, konusu uyuşmazlığın maddi ve hukuki yönünün tekrar incelenmesi olan istinaf kanun yoluna başvuru mercileri olup, adli yargı ilk derece mahkemeleri ile temyiz mahkemesi arasında ikinci derece mahkemeleri olarak yer almaktadırlar. Bölge adliye mahkemeleri örnek olarak gösterilebilir.

Üst derece mahkemeleri

İlk ve/veya ikinci derece mahkemelerinin kararlarının, kanun tarafından öngörülmüş bulunan yollara başvuru üzerine, sadece hukuka uygunluk ya da hem hukuka hem de vakıalara uygunluk yönünden doğruluğunu denetlemeye yönelik yargı yerleridir.

GÖRMEYİ ÜSTLENMİŞ OLDUKLARI UYUŞMAZLIKLARIN NİTELİKLERİNE YA DA TARAFLARIN STATÜLERİNE GÖRE MAHKEMELER

Genel görevli mahkemeler:

Bakacakları işler, belirli kişi ve konulara göre sınırlandırılmamış bulunan, aksi belirtilmiş olmadıkça aynı yargılama hukuku disiplininin uğraş alanına giren her türlü işe bakan mahkemelerdir. Örneğin hukuk yargılaması bakımından sulh hukuk ve asliye hukuk mahkemeleri gibi.

Özel görevli mahkemeler (Uzmanlık mahkemeleri):

Belirli kişiler ya da meslek mensupları arasında çıkan uyuşmazlıklara veya belirli türdeki uyuşmazlıklara bakmak üzere kurulmuş olan mahkemelerdir. Örneğin, iş, kadastro ve trafik mahkemeleri gibi. Özel görevli mahkemelerde bakılacağı bir kanun hükmü ile belirtilmemiş olan bütün dava ve işler, genel görevli mahkemelerde görülür.

TÜRK YARGI ÖRGÜTÜ

Yargı örgütü bakımından iki büyük sistem öngörölmüştür. Bunlardan birincisi, Anglo-Sakson ölkelerinde uygulanan “**yargı birliği**” sistemidir. Diđeri ise, Almanya, Fransa, İtalya gibi kara Avrupası ölkelerinde uygulanan “**yargı ayrılığı**” sistemidir. **Ölkemizde de bu ikinci sistem uygulanmaktadır.**

Yargı Birliđi Sistemi

Common law ölkelerinde uygulanır. *Common law* sisteminde, kamu hukuku-özel hukuk ayrımı yoktur. Hukuk bir bütündür. Kişiler arasındaki uyuşmazlıklar hangi hukuka göre çözümleniyorsa, devlet ile kişiler arasındaki uyuşmazlıklar da aynı hukuka göre çözümlenir. Bu sistemde yargı birliği ilkesi geçerlidir. Bu ölkelerde yargı bir bütün olarak örgütlenmiştir. Adli yargı, idari yargı diye ikiye bölünmemiştir. Bu sistemde, içinde bulunan mahkemeler, hem özel kişiler arasında çıkan uyuşmazlıklara, hem de özel kişiler ile devlet arasında ortaya çıkan uyuşmazlıklara bakarlar.

Yargı Ayrılığı Sistemi

Fransa, Almanya, İtalya gibi kara Avrupası ölkelerinde görölen sistem, yargı ayrılığı sistemidir. **Türkiye’de de bu sistem vardır.** Bu sistemde kamu hukuku-özel hukuk ayrımı vardır. Özel kişilere ayrı hukuk, devlete ayrı hukuk uygulanır. Bunun sonucu olarak da bu ölkelerde yargı ayrılığı sistemi ortaya çıkmıştır. Bu sistemin ayırıcı özelliği, adli yargının dışında bir de idari yargının bulunmasıdır. Adliye mahkemeleri ve idare mahkemeleri birbirinden bağımsız iki ayrı düzen oluşturur.

YARGI KOLU (ÇEŞİDİ)

Yargı kolu (çeşidi), kararları aynı yüksek mahkemede temyiz edilen mahkemelerin oluşturduğu düzen/hukukî nitelik ve özellikleri itibariyle birbirine benzeyen uyuşmazlıkların aynı yargılama hukuku disiplinine ait ilke ve kurallar çerçevesinde çözüme kavuşturulmasından kaynaklanan kümeleşmedir.

YARGI ÇEŞİTLERİ

ANAYASA YARGISI (Anayasa Mahkemesi)

ADLÎ YARGI (Yargıtay)

İDARÎ YARGI (Danıştay)

UYUŞMAZLIK YARGISI (Uyuşmazlık Mahkemesi)

HESAP YARGISI (Sayıştay)

SEÇİM YARGISI (Yüksek Seçim Kurulu)

ANAYASA YARGISI

GENEL OLARAK ANAYASA YARGISI

Türkiye’ de anayasa yargısı, **1961 Anayasası** ile anayasa hukukumuzda girmiş ve bazı değişikliklerle birlikte 1982 Anayasası’ nda da korunmuştur.

Anayasa yargısının temelini oluşturan ilkelereden ilki, “*hukuk devleti ilkesi*”dir (**Anayasa m. 2**).

Anayasa yargısının temelini oluşturan ilkelereden ikincisi ise, “*Anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcılığı ilkesi*”dir (**Anayasa m. 11**). Bu ilkeye göre , “*Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır. Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz.*”

Geniş anlamda anayasa yargısı, doğrudan doğruya anayasaya uyulmasını sağlamak amacıyla güden her türlü yargı işlemini veya anayasa hukuku sorunlarının yargısal usuller içerisinde bir karara bağlanması sürecini ifade eder.

Dar ve teknik anlamda anayasa yargısından ise, kanunların ve diğer bazı yasama işlemlerinin, anayasaya uygunluğunun yargısal merciiler tarafından denetimi anlaşılır.

ANAYASA MAHKEMESİNİN KURULUŞU

Anayasa Mahkemesi, Türk hukukunda **ilk kez 1961 Anayasası** ile kurulmuŐtur. Bugün Anayasa Mahkemesinin kuruluşu, görev ve yetkileri ve yargılama usulü konuları, **1982 Anayasası'nın 146-153. maddeleri** ile 1982 Anayasası'nda 07.05.2010 tarihinde gerçekteŐtirilen deĐiŐikliklere paralel olarak hazırlanmış bulunan **6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun** ve **Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü** ile düzenlenmiŐtir.

Anayasa Mahkemesi **onbeş üyeden** kurulur (**Anayasa 146, I**).

TBMM;	2 üyeyi	Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkanı ve üyeleri arasında, her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden,	yapacağı gizli oylamayla seçer. TBMM'nde yapılacak bu seçimde, her boş üyelik için ilk oylamada üye tam sayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü oylama yapılır; üçüncü oylamada en fazla oy alan aday üye seçilmiş olur (Anayasa m. 146, II).
	1 üyeyi	baro başkanlarının serbest avukatlar arasında gösterecekleri üç aday içinden	

3 üyeyi

Yargıtay

2 üyeyi

Danıştay

genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden seçer (**Anayasa m. 146, III**).

en az ikisi hukukçu olmak üzere 3 üyeyi

Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden seçer (**Anayasa m. 146, III**).

4 üyeyi

üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer (**Anayasa m. 146, III**).

TEMEL GÖREVİ

ANAYASA'YA UYGUNLUK DENETİMİ (NORM DENETİMİ) YAPMAK (Anayasa m. 148, I).

Anayasa Mahkemesi, kanunların, TBMM İçtüzüğü' nün ve Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerin veya bunların belirli madde ve hükümlerinin Anayasa'ya **şekil ve esas** açısından uygunluğunu denetler. **Anayasa değişikliklerini ise, sadece şekil açısından inceler ve denetler.**

Anayasa Mahkemesi' nin norm denetimini yapabilmesi için, ya bir "**iptal davası**" ile ya da "**itiraz yoluyla**" kendisine başvurulmuş olması gerekir.

İPTAL DAVASI (SOYUT NORM DENETİMİ)

Soyut norm denetimi, Anayasa'da belirtilen bazı organların, bir kanun aleyhine (bu kanunun uygulandığı somut bir olay veya dava yokken) doğrudan doğruya Anayasa Mahkemesi'nde iptal davası açmaları ile gerçekleşen denetimdir (Anayasa m. 148, II; m. 150).

KİM? İptal davası açma hakkı, Cumhurbaşkanı'na, TBMM üye tamsayısının en az beşte biri tutarındaki milletvekiline ve İktidar ile Anamuhalefet Partisi Meclis Grupları'na tanınmıştır (Anayasa m. 150).

Ancak, şekil bozukluğuna dayalı iptal davaları, sadece Cumhurbaşkanı'nca veya TBMM üyelerinin beşte biri tarafından açılabilir (Anayasa m. 148, II).

HANGİ SÜRE İÇERİSİNDE? İptal davası açma hakkı, kural olarak iptali istenen kanun, kanun hükmünde kararname veya İçtüzüğü'nün **Resmi Gazete'** de yayımlanmasından başlayarak altmış gün sonra düşer (Anayasa m. 151). Şekil bozukluğuna dayalı iptal davası ise, Anayasa değişiklikleri ile kanunun yayımlandığı tarihten itibaren on gün geçtikten sonra açılmaz (Anayasa m. 148, II).

İTİRAZ YOLU (SOMUT NORM DENETİMİ)

Somut norm denetimi (itiraz yolu) ise, bir mahkemede görülmekte olan bir davanın karara bağlanmasının, o davada kullanılacak hukuk normunun Anayasa'ya uygun olup olmamasına bağlı olması halinde yapılan denetimdir (Anayasa m. 152).

Bir davaya bakmakta olan mahkeme, önüne gelen uyuşmazlığı çözmek için uygulamak durumunda olduğu bir **kanun veya kanun hükmünde kararnamenin** hükümlerini Anayasa'ya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varırsa, anılan hükümlerin iptal edilmesi istemiyle dosyayı Anayasa Mahkemesine gönderir (**Anayasa m. 152, I**). Bu durumda, söz konusu mahkeme, **Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği karara kadar davayı geri bırakır. (ZORUNLU BEKLETİCİ SORUN-HMK m. 165)!**

Anayasa Mahkemesi, **işin kendisine gelişinden başlamak üzere beş ay içinde** kararını verir ve açıklar. Bu süre içinde karar verilmezse, mahkeme, davayı yürürlükteki kanun hükümlerine göre sonuçlandırır. Ancak, Anayasa Mahkemesinin kararı, esas hakkındaki karar kesinleşinceye kadar gelirse, mahkeme buna uymak zorundadır (**Anayasa m. 152, III**).

Anayasa Mahkemesinin işin esasına girerek verdiği red kararının **Resmi Gazete'de yayımlanmasından sonra on yıl geçmedikçe** aynı kanun hükmünün Anayasa'ya aykırılığı iddiasıyla tekrar başvuruda bulunulamaz (**Anayasa m. 152, IV**).

EK GÖREVLERİ

2. Siyasî partilerin malî denetimlerini yapar (**Anayasa m. 69, III**).
3. Anayasa'nın koyduğu kurallara aykırı hareket eden siyasî partilerin kapatılmaları veya devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmaları talebiyle açılan davaları karara bağlar (**Anayasa m. 69, IV**).
4. Yasama dokunulmazlığı kaldırılan veya milletvekilliğinin düşmesine karar verilen milletvekillerinin durumuyla ilgili itirazları da karara bağlar (**Anayasa m. 85**).

5. *Cumhurbaşkanını, TBMM Başkanı, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hâkimler ve Savcılar Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı “Yüce Divan” sıfatıyla yargılar (Anayasa m. 148, VI, c.1). Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları da görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan’ da yargılanırlar (Anayasa m. 148, VI, son c.).*

6. Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuruları karara bağlar (**Anayasa m. 148, I, III-V; 6216 s. K. m. 45-51**).

Herkes, *Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, AIHS ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin* kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir.

İhlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için **kanunda öngörülmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir.**

BİREYSEL BAŞVURU

BİREYSEL BAŞVURUYA KONU OLAMAYACAK İŞLEMLER

- Yasama işlemleri
- Düzenleyici idari işlemler
- Anayasa Mahkemesi kararları
- Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler

BİREYSEL BAŞVURU HAKKINA SAHİP OLANLAR

- Bireysel başvuru ancak *ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler* tarafından yapılabilir.
- Kamu tüzel kişileri bireysel başvuru yapamaz.
- Özel hukuk tüzel kişileri *sadece tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle* bireysel başvuruda bulunabilir.
- Yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili olarak yabancılar bireysel başvuru yapamaz.

BİREYSEL BAŞVURU USULÜ

- Doğrudan ya da mahkemeler veya yurt dışı temsilcilikler vasıtasıyla yapılabilir.
- Harca tabidir.
- **Başvuru dilekçesinde**, başvuru yapanın ve varsa temsilcisinin kimlik ve adres bilgilerinin, işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle ihlal edildiği ileri sürülen hak ve özgürlüğün ve dayanılan Anayasa hükümlerinin, ihlal gerekçelerinin, başvuru yollarının tüketilmesine ilişkin aşamaların, başvuru yollarının tüketildiği, başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarih ile varsa uğranılan zararın belirtilmesi gerekir. Başvuru dilekçesine, dayanılan deliller ile ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem veya kararların aslı ya da örneğinin ve harcın ödendiğine dair belgenin eklenmesi şarttır.
- Başvurucu bir avukat tarafından temsil ediliyorsa, **vekâletnamenin sunulması gerekir.**
- Bireysel başvurunun, **başvuru yollarının tüketildiği tarihten; başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün** içinde yapılması gerekir. Haklı bir mazereti nedeniyle süresi içinde başvuramayanlar, mazeretin kalktığı tarihten itibaren onbeş gün içinde ve mazeretlerini belgeleyen delillerle birlikte başvurabilirler.
- Başvuru evrakında herhangi bir eksiklik bulunması hâlinde, Mahkeme yazı işleri tarafından eksikliğin giderilmesi için başvuru yapan veya varsa vekiline onbeş günü geçmemek üzere bir süre verilir ve geçerli bir mazereti olmaksızın bu sürede eksikliğin tamamlanmaması durumunda başvurunun reddine karar verileceği bildirilir.

BİREYSEL BAŞVURUNUN İNCELENMESİ

KABUL EDİLEBİLİRLİK BAKIMINDAN İNCELEME: Bireysel başvuru hakkında kabul edilebilirlik kararı verilebilmesi için **6216 s. K.' nun 45 ila 47. maddelerde öngörülen şartların** taşınması gerekir.

Mahkeme, *Anayasa'nın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvurucunun önemli bir zarara uğramadığı* başvurular ile *açıkça dayanaktan yoksun* başvuruların kabul edilemezliğine karar verebilir.

Kabul edilebilirlik incelemesi *komisyonlarca* yapılır. **Kabul edilemezlik kararları kesindir** ve ilgililere tebliğ edilir.

ESAS HAKKINDAKİ İNCELEME: Kabul edilebilirliğine karar verilen bireysel başvuruların esas incelemesi *bölümler* tarafından yapılır.

Esasa ilişkin inceleme, **bir temel hakkın ihlal edilip edilmediği ve bu ihlalin nasıl ortadan kaldırılacağına belirlenmesi ile sınırlıdır.** Kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz.

Bireysel başvurular incelenirken **bir temel hakkın ihlal edilip edilmediğine yönelik her türlü araştırma ve inceleme yapılabilir;** başvuruyla ilgili gerekli görülen bilgi, belge ve deliller ilgililerden istenebilir.

İnceleme, **dosya üzerinden yapılmakla birlikte, gerekli görülürse duruşma yapılmasına da karar verilebilir.**

İnceleme aşamasında, **başvurucunun temel haklarının korunması için zorunlu görülen tedbirlere resen veya başvurucunun talebi üzerine karar verilebilir.** Tedbire karar verilmesi hâlinde, esas hakkındaki kararın en geç altı ay içinde verilmesi gerekir. Aksi takdirde tedbir kararı kendiliğinden kalkar.

Bireysel başvuruların incelenmesinde, Kanun ve İçtüzükte hüküm bulunmayan hâllerde **ilgili usul kanunlarının bireysel başvurunun niteliğine uygun hükümleri uygulanır.**

ESASTAN İNCELEME SONUCU VERİLEBİLECEK KARARLAR

➤ Esas inceleme sonunda, başvurucunun hakkının ihlal edildiğine ya da edilmediğine karar verilir.

İhlal kararı verilmesi hâlinde, ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmedilir. Ancak *yerindelik denetimi* yapılamaz; idari eylem ve işlem niteliğinde karar verilemez.

Tespit edilen ihlal bir mahkeme kararından kaynaklanmışsa, ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosya ilgili mahkemeye gönderilir. Yeniden yargılama yapmakla yükümlü mahkeme, ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde mümkünse dosya üzerinden karar verir.

Yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmayan hâllerde başvuru lehine tazminata hükmedilebilir veya genel mahkemelerde dava açılması yolu gösterilebilir.

➤ Kararlar, **gerekçeleriyle birlikte ilgililere** ve **Adalet Bakanlığı'na** tebliğ edilir ve **Mahkeme'nin internet sayfasında yayımlanır**. Bu kararlardan hangilerinin Resmî Gazetede yayımlanacağına ilişkin hususlar İçtüzükte gösterilir.

➤ **Davadan feragat hâlinde, düşme kararı verilir.**

➤ *Komisyonlar arasındaki içtihat farklılıkları,* bağlı oldukları bölümler; *bölümler arasındaki içtihat farklılıkları* ise Genel Kurul tarafından karara bağlanır.

ANAYASA MAHKEMESİNİN ÇALIŞMA VE YARGILAMA USULÜ (Anayasa m. 149)

- Anayasa Mahkemesi, **iki bölüm** ve **Genel Kurul** halinde çalışır.
- Siyasî partilere ilişkin dava ve başvurular, iptal ve itiraz davaları ile Yüce Divan sıfatıyla yürütülecek yargılamalar **Genel Kurulca**, bireysel başvurular ise **böölümlerce** karara bağlanır.
- Mahkeme, Yüce Divan sıfatıyla baktığı davalar dışında kalan işleri **dosya üzerinde inceler**. Ancak, **bireysel başvurularda duruşma yapılmasına karar verilebilir**. Mahkeme ayrıca, **gerekli gördüğü hallerde sözlü açıklamalarını dinlemek üzere ilgilileri ve konu üzerinde bilgisi olanları çağırabilir** ve siyasî partilerin kapatılmasına ilişkin davalarda, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısından sonra kapatılması istenen siyasî partinin genel başkanlığının veya tayin edeceği bir vekilin savunmasını dinler.

KARARLARI (Anayasa m. 153)

- Anayasa Mahkemesinin bütün kararları **kesindir**.
- Mahkeme, bir kanun veya KHK' nin tamamını veya bir hükmünü iptal ederken, kanun koyucu gibi hareket ederek, yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edemez.
- Bütün kararlar **Resmî Gazete' de hemen yayımlanır ve kural olarak derhâl yürürlüğe girer**. İptal kararlarının yürürlüğe gireceği tarih ise, Anayasa Mahkemesince ayrıca kararlaştırılabilir. Ancak, bu tarih, kararın **Resmî Gazete' de yayımlandığı günden başlayarak bir yılı** geçemez.
- İptal kararları, kural olarak geçmişe yönelik hüküm ve sonuç doğurmazlar.
- Tüm kararlar, yasama, yürütme ve yargı organları ile idare makamlarını ve tüm gerçek ve tüzelkişileri bağlar.